

DE FYNske FAREAVLERE

INDHOLD

Foreningens bestyrelse:

Formand

Elisabeth Ebbesen
Truelsholm, Odensevej 37
5550 Langeskov
Tlf. 65 38 10 43

Næstformand

Svend Ove Jørgensen
Bodebjergvej 42, Køng
Tlf. 64 72 15 12

Kasserer

Lis Brandt
Sivedal, Langerød 13
5620 Glamsbjerg
Tlf. 64 72 15 38

Sekretær

Kurt Nielsen
Nyborgvej 618
5220 Odense SØ
Tlf. 66 13 29 42

Menigt medlem

Hans Vølund
Pilekrogen 6, Håstrup
5600 Fåborg
Tlf. 62 68 13 33

Vedr. medlemsskab og medlemsliste
henvendelse til Lis Brandt

Indlæg og annoncer til bladet:

Peer Christensen, Redaktør
Skalkendrupvej 84
Nordenhuse
5800 Nyborg
Tlf. 65 36 16 21

Bladet udgives af foreningen De
Fynske Fåreavlere i 550 eksempla-
rer og udkommer 4-6 gange årligt.

Næste udgivelse: MAJ 1990
Deadline : 25 APR 1990

Tryk:

Microforma
Box 828
5230 Odense M

Aktuelle sygdomme	3
Sygdomme hos får og lam.....	6
Proteinmængde til drægtige får.	11
Dyrskuets.....	14
Mannequinopvisning.....	15
Mødeaften den 30 NOV 89.....	16
Ny adresseliste.....	17
Hjernebetændelse.....	18
Shropshire racemøde.....	19
Rygja, Spel og Sufflk avlermøde	21
Møder og kurser.....	23
Meddelelser.....	25
Generalforsamling i distrikt 8.	25
Gårdbutikken.....	26
Finuld racemøde.....	27
Maedi-visna program.....	29
Nekrolog, Svend Birk Hansen....	33
Annoncer.....	34

SYGDOMME AKTUELLE I MARTS, APRIL OG MAJ

Fårenes sygdomme og især sundhed må altid stå i centrum hos enhver der beskæftiger sig med denne produktion. Derfor fortsætter denne checkliste over de almindeligste sygdomme, der kan forekomme indenfor et produktionsår. Hvilke sygdomme kan ramme højdrægtige dyr - får der malker - lam, dels i den spæde tid, men også i vækstperioden. Fodringsbetingede sygdomme, problemer ved overgang til græs fra en længere eller kortere stalperiode. Betydningen af godt græstilbud til lam, hver dag frem til slagt. God sundhed i vore besætninger har betydning for høj produktion - glæden ved det, man arbejder med.

Det kan ikke betale sig at tilkalde dyrlæge til fårene - er ord der høres ind i mellem. Hvad hvis fåret er drægtigt med 2 fostre, så repræsenterer det dog en værdi, ikke alene i kroner, men også, og det på enhver tid af året, et levende væsen der ikke må lide på nogen måde. Disse indlæg om sygdomme er tænkt som hjælp, men skal absolut ikke give udtryk for, at dyrlægen lades ude af billedet, tværtimod. Brug ham/hende, hjælp dem på vej til en rigtig diagnose. God observation er den første og største betingelse for den bedste og hurtigste vej til behandling af et sygt dyr.

Hjælp din dyrlæge ved på forhånd at have taget fårets/lammets temperatur. Normal tp 39-40, lam ca. 1/2 grad højere. Fortæl om sygdomsforløbet varighed, appetitten hos fåret, er afføringen normal eller tynd. Ved dyrlægens ankomst, sørg for at dyret er på stald, sørg for rigeligt med varmt vand, sæbe og håndklæder. Sørg iøvrigt for at dyrlægens tlf.nr er lige ved hånden, i akutte situationer kan tiden være kostbar, især i læmmetiden. Glem aldrig at fortælle om dyrlægebesøget haster eller det kan indgå i den daglige rutine. En dyrlæge, der får at vide, at besøget haster vil altid prioritere dette først, men vi må ikke misbruge det.

Læmning er ikke en sygdom, men en tilstand, hvor små som store problemer kan opstå, og hvor fødselsassistance kan blive nødvendig. Sæt dig derfor godt ind i procedurerne omkring dette, det kan synes svært, men er det ikke, når blot man overholder nogle gyldne regler, bl.a. ikke at handle overilet, bevare roen, sørge for renlighed, og ved mindste tvivls spørgsmål tilkalde dyrlægen. Især hvis du er ny i faget er det meget gavnligt at se, hvordan han arbejder. Stil spørgsmål undervejs, lær så meget som muligt, mens han er der.

Når fåret har læmnet skal det have ro til at tage sig af sine lam. Giv hende lidt godt hø og tempere-

ret vand og vent med kraftfoderet til normal fodringstid. Hold øje med at lammene får mælk, at det ikke bare er en tot uld, de sutter på. Gør det til en vane, altid at malke voksproppen, der lukker af for mælkekanalen ud, det hænder at der skal bruges kræfter til dette. Forbered læmningerne i god tid ved at have alt nødvendigt i orden og samlet. Lav en læmmehjælpskasse med de nødvendige ting. Sørg for at læmboxene er rengjorte og med tørt godt halm i, varmelampen er hængt op og at fårene er velsoignerende, dvs. klippede omkring yver og bagpart, at de er velfodrede, velforsynet med vitaminer og mineraler, har adgang til alt det friske vand de kan drikke; "vandmangel giver mælkemangel", især i tiden efter læmning, hvor de maler stærkt, men også inden læmning har de brug for vand. Det er ikke ualmindeligt, at får der maler drikker 8-10 liter vand, gerne kuldslået, daglig. Glem aldrig vand, fyld op, så der aldrig er trængsel ved vandspand eller lignende, hav evt flere vandingssteder. Får kender ikke til køkultur og går bare, hvis der ikke er plads.

I forbindelse med læmning er det en god ting at give fårene en ormekur.

I bogen "Fåre-lammesygdomme" af Ib J. Christensen og Knud Nielsen er foruden mange andre oplysninger en god beskrivelse med tegninger af

læmning og fejlstillinger.

Forslag til læmmehjælpskassens indhold

- Masser af frottekulde, ca. 25 x 25 cm, velegnede til at fastholde små, slimede, glatte lammeben, hvis der skal ydes fødselshjælp.
- Olie eller børslim til indsmøring af hænder og arme, hvis læmningen virker tør og ikke vil glide.
- Rodalonopløsning, "se fl. vejledning", til afvaskning.
- O.infektionspray til navle m.m.
- Lammegenopliver, en sonde med tragt til fodring af svage lam, der ikke kan sutte.
- Lammesutter - sutteflaser.
- Mælkeerstatning.
- Druesukker til lam, der trænger til et ekstra pift. Lav en 2% opløsning og giv 50 ml.
- Kuperingstang.
- Øremærketang.
- Termometer.
- Lammebog, til diverse notater, f.eks. om lammets vægt, fødselsforløbet, tidspunktet, moderens nr. samt faderen til lammene.

1-12 timer efter læmningen fødes efterbyrden. Derefter taler man om tilbageholdt efterbyrd. Årsag til dette er som regel at der er endnu et lam i børen, måske dødt. Forsøg aldrig selv at løsne efterbyrden. Tilkald altid dyrlæge. Forsømmelse af behandling kan medføre en anden sygdom;

Børbetændelse infektion i livmode-

ren.

Denne infektion kan også forårsages af dårlig hygiejne i forbindelse med læmmehjælp - tilstande, hvor børen ikke har evnet at trække sig sammen, det kan f.eks. være ved mange lams fødsel, voldsom og langvarig læmmehjælp. Børbetændelse forekommer 1-5 dage efter læmning, fåret viser nedsat ædelyst, har feber, det normale rødfarvede flod bliver afvigende i farve og konsistens, det stinker kraftigt, mælkemængden aftager for helt at stoppe, lammene sulter og må for en tid have tilskud af et mælkeprodukt.

I tilfælde af børbetændelse tilkald altid dyrlæge. Det må tilføjes, at får har en meget god selvrenselsesevne og at der i langt de fleste tilfælde vil forekomme flod fra skeden i 6-8 dage, sommetider op til 14 dage, uden dette betyder noget, blot dyrets almentilstand er i orden.

Fjern altid efterbyrden fra staldbunden, da den er grobund for alskens bakterier. Det er de færreste får der æder den, så kan du ikke finde den, er det fordi den er trampet ned i halmen.

Yverbetændelse - bakteriel infektion.

Alt for ofte høres om får der må udsættes pga. yverbetændelse med manglende funktion af en eller

begge patter som sen komplikation. Derfor er der en vigtig regel at holde godt øje med fårenes yver, specielt omkring læmning - i forbindelse med fravæning - hvis der er mange lam der slås om patterne, bidsår er som oftest den største indgangsport for bakterier, men også kulde og træk kan forårsage yverbetændelse, især racer med bart yver og uldfrie ben er udsat.

Symptomer: Hårdt, rødt og varmt yver, fåret går skrævende pga. smerter, har temperaturforhøjelse og manglende ædelyst.

Behandling: Udmalkning, for at genåbne de lukkede mælkegange og for at få pusholdigt mælk ud. Malk ikke ud på staldgulvet af hensyn til den meget store smitterisiko. Kasser mælken.

God og grundig massage af yveret flere gange daglig med varm olie, gerne pebermynteolie 30%. I gamle dage blev mangt en yverbetændelse reddet ved langvarig massage med sæbevand lavet af brun sæbe.

Er yverbetændelsen fremskreden bør fåret behandles med penicillin i kroppen, dvs. i musklen, lokalbehandling direkte i yveret er ofte nytteløst, da hele betændelsestilstanden i yveret forhindrer fordelingen af penicillinet. En gammeldags behandling.

Forebyggelse: God staldhygiejne med tørt og rent halm, ingen træk.

Hold øje med yveret, især hvis der er flere lam, masser evt. yveret med en blødgørende salve, i tilfælde af bidsår, masser disse med levertransalve eller pensle med krystalviolet. Tag evt. lammene fra et par timer af gangen dagligt, så fåret får ro. Hold godt øje med yverne ved fravæning, tag evt. fårene på stald og hold dem på vand og halm i 4-5 døgn. Det er lettere at observere fårene på stald, lettere at få fat i dem, hvis der opstår problemer.

Denne beskrevne yverbetændelse må ikke forveksles med den, der forårsages af fluestik i juli-september.

E.E.

SYGDOMME HOS FAR OG LAM 0-2 MDR

Allerede på tærsklen til 1990 kom de første lam til verden om læmme-sæsonen derved så småt i gang. Det helt store boom lader vente til marts-april.

Nogle af de vigtigste ting når et lam er kommet til verden er omsorg, varme og mad. Et godt vel-fodret moderfår vil altid være på mærkerne og tage vare på sine lam, slikke det og med tungen samtidig massere, sørge for med små blide puf at det finder patten og får den livgivende råmælk helst inden for 1 time, fordi antistofindholdet i mælken da er meget højt og lammets tarm "steril" - ikke invaderet af udefrakommende bakterier, antistofferne skulle gerne optages før disse bakterier. Er det nat og du gerne vil i seng, så malk fåret og giv de nyfødte lam 50-100 ml råmælk pr. sutteflaske eller sonde. Foruden antistoffer indeholder råmælken store mængder Avitamin. Advarsel! Skal du ud på lånemarkedet efter råmælk, så sørg for, at den besætning du låner fra har sin maedistatus i orden.

Råmælk har 3 vigtige funktioner:

1. Forebygge infektioner.
2. Løse tarmbejen (første afføring, der kan være sejg).
3. Give varme og næring.

Trods god omsorg både fra fåremoderen og fodermesterens side kan der optræde infektionsdiarre af

epidemisk karakter, der kan være meget belastende for et lille lam og hurtigt medføre udtørring med dødelig udgang. En sådan diarre kan være den, der forårsages af colibakterien, og som især rammer lam i nyfødthedsperioden. Infektionen udvikles lynhurtigt. Første symptom er slaphed, derefter lys til hvidlig diarre. Behandling skal indsættes meget hurtigt med bakteriedræbende medicin og tilskud af elektrolytbehandling (diætpulver, der indeholder salte og næringsstoffer), kan købes i foderstofforretninger eller apoteket, eller man kan hurtigt lave det selv af:
1 tskf alm salt
1/2 tskf tvekulsur natron
50 gr. druesukker
pr. liter vand.
Giv 50-150 ml 4-6 gange daglig, alt afhængig af lammets størrelse i 1-2 dage.

Foruden denne alvorlige diarre ses ofte en mere uskyldig form forårsaget af stor mælkeproduktion hos moderfåret de første dage. Denne afføring er af normal gullig farve, men meget klæbende og kan evt. helt lukke bagdel og endetarm til.
Behandling: Afvask det snavsede parti, udmalk moderfåret nogle gange.
Forebyggelse: Pas på med kraftfordertilskud til moderfåret, gå langsomt frem, så fuld mængde nås i løbet af 10-12 dage.

Ernæringsbetinget diarre kan forekomme i hele vækstperioden, disse kan nemt kureres med en blanding af vandreven kridt og pulveriseret egebark, halvt af hvert, 1 tskf-1 spskf 2-3 gange daglig indtil diarreen er ovre (pulveret kan opslemmes i vand eller allerbedst kærnemælk).

Ved alle former for vædskemangel forårsaget af diarre er ovenstående elektrolytblanding velegnet. Ligeså surmælksprodukter, der stabiliserer tarmfloraen.

Lammedødeligheden i vore besætninger er stor - for stor. Tal på landsplan siger at 15% dør i forbindelse med læmning eller lige efter. 60% af disse dør af sult, resten af infektioner eller fødselsbesvær. En målrettet indsats er derfor nødvendig.

1. God overvågning i læmmetiden.
2. Fejlstillinger rettes. Kan dette ikke ske, tilkald hurtigt dyrlæge eller en erfaren fåreavler.
3. Efter fødslen, kontroller at lammet trækker vejret. Fjern slim fra dets næse, mund og svælg ved at "snyde næsen", dvs med tommel og pegefinger trykke slimet ud af næsen. Et meget probat middel er at stikke et halmstrå i næsen på lammet og få det til at nyse, eller sving det nogle gange i luften med hovedet nedad så slim og fostervand slynges ud. Er der stadig ikke liv, så giv mund til

næse metode.

Brug aldrig koldt vand. Det er i hvert fald den sikre lammedød.

4. Hold øje med at lammet får råmælk, malk evt ud og giv det indenfor 1 time.

5. Er lammet svagt skal det tørres og varmes. En hårtørret er velegnet, ellers en halmvisk + varme-lampe. Fjern kun i yderste nød lammet fra moderen, det er meget vigtigt at bevare mor-barn forholdet. Giv derefter råmælk pr. sut eller sonde, evt. glucose-druesukker i en 20% opløsning, 10 ml. pr kg.

6. Ro til at komme til hægterne. Tørt, varmt leje uden træk.

Gentag evt. råmælksfodring med sonde 2-3 timer senere, hvis lammet endnu ikke er helt friskt.

Hjælp dit lam med disse enkle ting til en god start i livet.

Sultne lam overses ofte. Hold derfor vågent øje med at lammene får mad nok de første dage. Tegn på at de ikke får nok mælk er uro hos lammene i første omgang, de småbræger og går ustandselig til yveret. Senere bliver de sløve - apatiske. På dette tidspunkt kan det ofte være svært at få dem godt igang pány.

Arsag:

Mælkemangel hos moderen pga underudfodring. Nogle får har tendens til ikke at ville lægge mælken ned, her må dyrlægen give en indsprøjtning en gang eller to, så

hjælper det som regel.

For meget mælk kan også være en grund. Yveret bliver ømt og spændt så fåret vægrer sig ved at lade sig patte. Malk spændingen af, så hjælper det som regel.

For store patter som lammet ikke kan gabe om. Malk ud et par dage og giv mælken til lammene indtil de får energi nok til selv at klare det.

Klovbylder

I spalten mellem klovene ligger en lille kirtel som kan blive betændt og der opstår en byld.

Sygdommen ses hos lam bare et par dage gamle, men forekommer også så sent som 2-3 uger efter fødslen. Infektionen, der som regel er forårsaget af stafylokokker, er meget smitsom.

Første symptom, der fører til nærmere eftersyn, er halthed, der ses et rødt, hævet område i klovspalten på et eller flere ben, et par dage efter udvikles dette til en klovbyld med gulgrønt pus.

Behandling. Når bylden er "moden" spaltes den med en ren, skarp kniv, pusset klemmes ud og "krateret" renses op med brintoverilte, evt efterfulgt af pensling med krystalviolet. Ved første observation af begyndende klovbyld kan sæbebadning af den angrebne klov ofte have god virkning.

Isoler lammene med moderen for at hindre smittespredning.

Arsag: Fugtig uren staldbund. Lam der fødes ude, bliver sjældent angrebet af klovbylder.

Forebyggelse: God staldhygiejne. Strø ofte. Decinficer staldbunden med hydratkalk i forbindelse med udmugning.

Øjenbetændelse

Almindeligst ses lam med våde, rindende øjne, en godartet lidelse, ofte forårsaget af for languld omkring yveret. Problemet går ofte over af sig selv, når årsagen, den lange uld, afklippes. Bakterier kan imidlertid give øjenbetændelse med rødme og pussekretion, en afvaskning med kamillete eller borvand et par gange daglig har ofte god virkning. Bliver øjet imidlertid uklart med en gullig plet, må der behandles med en salve indeholdende antibiotika. Indsmøring må ske et par gange daglig.

Indadkrænget øjenlåg

Et problem i stigende omfang. Problemet synes at være en arvelig lidelse og dyr med denne defekt, især væddere, bør ikke indgå i avlen. Ved indadkrænget øjenlåg ses nederste øjenlåg rullet ind mod øjet, så øjenhårene irriterer øjet og forårsager betændelse som før nævnt. Imidlertid hjælper ovenstående behandling ikke, såfremt kanten ikke kommer på plads.

Dette kan ske ved et lille klip (dyrlæge) i nederste øjenlåg. Du kan imidlertid selv forsøge, og ofte med godt resultat, at strække kanten mellem to fingre et par gange daglig, og dermed få problemet løst på overfladen. Det arvelige er der stadig.

OBS! Ved enhver betændelsestilstand vil der ofte komme hævelse "ødem" af øjenlågene og det vil uvilkårligt se ud som om det ruller. Så ikke alle våde og betændte øjne er indadkrængning.

Lammesygdomme er ligesom børnesygdomme et kapitel for sig. Her er nævnt det man overvejende kommer ud for og til en vis grad kan afhjælpe selv. Lungebetændelse, stivkrampe, sygdomme i nervesystemet, ledbetændelse m.fl. er alle sygdomme, hvor dyrlæge skal involveres.

Var det en stor mundfuld sygdom, ja, men vi er jo også midt i årets travleste måneder og for fårene den mest stressede tid. Vore krav til øget produktion, flere lam, større tilvækst er vokset, måske vi mennesker i takt med disse krav ikke helt har nået at følge med i dette hurtigløb.

Vædderen

Glem ham ikke helt i denne tid, han er jo trods alt den halve hjord. Pas på hvis han går mellem fårene, at han ikke får for meget kraftfoder. Er han udvokset, er

Proteinmængde og -kvalitet til højdrægtige får

Hans Ranvig

Fåreavlere og lammeproducenter, der har en lammedødelighed på under 2% og kun sjældent har læmmebesvær, bør næppe ændre fodring og pasning af deres dyr. Lammedødeligheden i tilsynsbesætningerne ligger imidlertid på 3 - 15% i gennemsnit af de registrerede racer. Enkelte besætninger ligger over 25%. Der skal ikke reddes mange lam, før en ekstra forebyggende indsats bliver godt betalt kontant og i form af øget arbejdsglæde.

- 1) En del af det konstaterede læmmebesvær skyldes lam med mangelfuld muskulatur som følge af utilstrækkelig proteintildeling til det højdrægtige får (Fraser, 1985).
- 2) Mange får vrager lam, fordi de har for lidt råmælk, og/eller fordi lammene er svage som følge af det nævnte under 1) (Thomson & Thomson, 1949).

Lammets muskulatur sikrer, at det placerer sig hensigtsmæssigt i forhold til bækket før læmning. Senere er musklerne en forudsætning for, at lammene energisk kan søge patten og bl.a. derved opnå accept af moderen. Muskler består væsentligt af protein, og lammene kan ikke fuldt udnytte deres evne til at producere muskeltvæv, hvis ikke fåret tilføres protein i tilstrækkelig mængde og kvalitet.

Når fårenes proteinbehov efter normerne er større end 120 g ford. råprotein/FE, er det hensigtsmæssigt at tildele ekstra protein, som kun i ringe grad nedbrydes i vommen af dennes mikroorganismer. En ekstra tildelelse sker for at udnytte fårets produktionsevne i denne fase fuldt ud. Fiskemel er særdeles velegnet i denne sammenhæng, (Ranvig, 1979). Desuden indeholder det sammenlignet med andre fodermidler meget selen.

Sojaskrå kan også bruges, men må til det højdrægtige får anses for at være knap så velegnet blandt andet på grund af sit indhold af proøstrogener, der vil sige stoffer, der virker som dyrets egne hunlige kønshormoner (Fredlund, 1986). Disse kan fremkalde skedekrængning og læmmebesvær og bør derfor undgås i denne periode, hvor de nævnte problemer kan forekomme. Fodring med sojaskrå i kombination med hø med over 30% rødkløver frarådes.

Robinson (1982) har gennemført nogle omfattende forsøg med henblik på at belyse det drægtige fårs proteinbehov. Nogle af resultaterne er vist i tabel 1.

hans foderforbrug til vedligehold ikke stort. Overfodring giver iklædelige fedtpuder, han bliver for tung, tygden påvirker ben-tøjet. For høje kraftfodermængder samtidig med mindre motion kan også forårsage urinstensdannelse.

Urinsten rammer især vædderlam, der staldfodres med rigeligt kraftfoder og hvor calcium-fosforbalancen ikke er i orden. Lidelsen forvolder stor smerte, dyrene bliver rastløse, sparker mod bugen "kolik", forsøger at presse urin ud, men der kommer kun få dråber. Til sidst sprænges blæren og dyret dør af urinforgiftning.

Behandling er som regel resultatløs, så er lammet så stort at det er egnet som slagtedyr må dette anbefales og gjort inden blæren sprænges.

Forebyggelse: Sørg for at calcium-fosforforholdet er mindst 2-1, at der altid er adgang til friskt vand samt salt, evt. kan dette iblandes kraftfoderet med 1%.

Får på græs

Overgang fra staldfodring bør ske gradvis over 14 dage. Kan dette ikke lade sig gøre bør der gives høtilskud på marken, da det kraftige forårsgræs kan forårsage græskrampe "Hypomagnesemi", dvs. for små mængder magnesium i blodet.

Symptomerne er ofte meget akutte,

dyrene bevæger sig med stiv gang, holder hovedet højt, skærer tænder, falder om med krampe og dør i løbet af kort tid.

Behandling må hurtig iværksættes af dyrlæge, der vil give magnesiumopløsning direkte i blodet. Man kan opleve, at får, der ikke har kunnet stå, rejser sig og går helt normalt kort efter behandlingen. Evt. skal behandlingen gentages.

Forebyggelse: Gradvis overgang til græs med fodring på stald indtil dyrene lukkes ud. Vær især varsom med at lukke ud på koldt, fugtigt græs. Endvidere kan anbefales at give magnesiumoxyd i foderet 3 uger før udbinding og 3 uger efter, 10 gr. daglig pr får. Gødsning af græsmarken med magnesiumholdig gødning vil ligeledes være gavnlige.

NB. Græskrampe kan forekomme også om efteråret.

E.E.